

TIJORAT BANKLARINING RESURSLARI: ULARNING TUZILISHI VA XUSUSIYATLARI

Obidjonov Olimjon Olmos o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya

Akademiya MSc BIA-37 gurux tinglovchisi

Tel: 94 344 34 40

Email: ooobidjonov344@gmail.com

Annotatsiya: Tijorat banklarining resurslari yoki bank resurslari uning ixtiyorida bo'lgan va faol operatsiyalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan o'z va qarz mablag'lari yig'indisi bo'lib, resurslarining tuzilishi va xususiyatlarini tushunish ularning moliyaviy salomatligi, risklarni boshqarish amaliyoti va iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasini baholash uchun juda muhimdir.

Kalit so'zlar: bank resurslari, qarz mablag'lari, depozitlar, banklararo qarzlar, o'z kapitali, zaxiralar, likvidlik, risk.

Аннотация: Ресурсы коммерческого банка или ресурсы банка представляют собой сумму собственных и заемных средств, находящихся в его распоряжении и используемых для осуществления активных операций. Очень важно оценить вклад в рост.

Ключевые слова: банковские ресурсы, заемные средства, депозиты, межбанковские кредиты, собственный капитал, резервы, ликвидность, риск.

Abstract: The resources of commercial banks or bank resources are the sum of own and debt funds at its disposal and used to carry out active operations. It is very important to assess the contribution to growth.

Key words: bank resources, debt funds, deposits, interbank loans, equity capital, reserves, liquidity, risk.

Tijorat banklari ham iqtisodiy munosabatlarning boshqa sub'ektlari kabi o'zining tijorat va xo'jalik faoliyatini ta'minlash uchun ma'lum miqdorda pul mablag'lariga, ya'ni resurslarga ega bo'lishi kerak. Iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy sharoitida resurslarni shakllantirish muammosi muhim ahamiyatga ega. Chunki bozor iqtisodiyoti modeliga o'tish, bank faoliyatida davlat monopoliyasini bartaraf etish, ikki pog'onali bank tizimini barpo etish natijasida bank resurslarining tabiati sezilarli o'zgarishlarga uchraydi.

Bundan tashqari, banklarning faol operatsiyalari ob'ekti bilan belgilanadigan faoliyat doirasi ular uchun mavjud bo'lgan resurslar yig'indisiga, ayniqsa, qarz mablag'lari miqdoriga bog'liq. Bu holat banklar o'rtasida resurslarni jalb qilish uchun raqobatni yanada kuchaytiradi.

Tijorat banklari turli manbalardan mablag'larni jalb qilish va ularni samarali foydalanishga yo'naltirish orqali moliya tizimida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tijorat banklarining resurslari, ularning tuzilishi va xususiyatlarini tushunish ularning faoliyati va iqtisodiyotga ta'sirini tushunish uchun zarurdir.

Kredit bozori bilan bir vaqtda qimmatli qog'ozlar bozori ishlay boshlaydi, bunda banklar o'zlarining davlat va korporativ qimmatli qog'ozlarining sotuvchisi yoki xaridori hisoblanadi. Sug'urta, moliya va boshqa kredit tashkilotlarining mavjudligi kredit resurslari bozorida raqobatni kuchaytiradi va banklarda vaqtincha bo'sh turgan naqd pul mablag'larining to'planishini kuchaytiradi.

Moliyaviy resurslarning asosiy manbai bo'lib, vaqtinchalik bo'sh turgan pul mablag'lari, soliqlar, jismoniy shaxslarning pul mablag'lari, chek-depozit emissiyasi bilan bog'liq mablag'lar va boshqalar hisoblandi.

Tijorat banklari resurslari o'z mablag'lari va jalb qilingan mablag'lardan tashkil topgan bo'lib, ustav kapitali, rezervlar va fondlar, taqsimlanmagan foyda, nodepozit va deposit manbalarga bo'linadi.

Tijorat banklari boshqa xo'jalik subyektlari kabi o'zining xo'jalik va tijorat faoliyatini ta'minlash uchun ma'lum miqdorda pul mablag'lariga, ya'ni resurslarga ega bo'lishlari lozim. Iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy talablarida bank resurslarini tashkil etish muammosi bank faoliyatini bir maromda olib borish uchun birinchi darajali hisoblanadi.

Bank resurslari bank balansining passiv qismida aks ettiriladi. Ularning o'lchami quyidagilarga bog'liq:

- o'z mablag'lari hisobidan amalga oshiriladigan bank faoliyati;
- Markaziy bankning pul-kredit siyosati va banklardan qarz mablag'lari va ularning tuzilishi;
- tijorat bankining Markaziy bankdagi majburiy zahira miqdori;
- boshqa passivlar.

Tijorat banklari resurslarining asosiy manbai qarz mablag'lari bo'lib, jami bank resurslarining qariyb 70-80 foizini tashkil qiladi. Banklarning o'z mablag'lari ulushi 22-30 foizni tashkil etadi, bu esa jahon bank amaliyotidagi mavjud tuzilmaga keng mos keladi. O'z mablag'larining bir qismi sifatida bankning asosiy qismi turli xil fondlarga to'g'ri keladi.

Tijorat banklarining jalb qilingan mablag'lari tarkibida depozitlarni tashkil etuvchi hisob-kitob va boshqa hisobvaraqlardagi mablag'larning yuqori ulushi xarakterlidir. Ushbu resurs toifasining ulushi 64,3% ni tashkil qiladi. Muddatli omonatlarning ulushi bor-yo'g'i 23,5 foizni, tijorat tuzilmalaridagi omonatlarni, 5 foizini esa aholi omonatlarini, 18 foizdan ortig'ini banklar tashkil etadi.

Talab qilinadigan depozitlar: Bular istalgan vaqtda ogohlantirmasdan yechib olinishi mumkin bo'lgan hisobvaraqlarga qo'yilgan mablag'lardir. Ular bank

resurslarining muhim qismini tashkil qiladi va darhol pul mablag'larini olish talablarini qondirish uchun ishlatiladi.

Muddatli depozitlar: Bu muddatli depozitlar yoki depozit sertifikatlari kabi muayyan muddatga ega depozitlar. Banklar ushbu mablag'larni uzoq muddatli kreditlash va investitsiyalar uchun ishlatadilar.

Banklararo qarzlar: Banklar qisqa muddatli likvidlik ehtiyojlarini boshqarish yoki tartibga solish talablarini qondirish uchun bir-biridan qarz oladi.

O'z kapitali: Bu bank aksiyadorlari tomonidan kiritilgan mablag'larni ifodalaydi. U bankning asosiy kapital bazasini tashkil qiladi va yo'qotishlardan himoya qiladi.

Zaxiralar: Banklar markaziy banklarda zaxiralarni saqlashlari yoki tartibga soluvchi zaxira talablarini qondirish uchun likvid aktivlarga ega bo'lishlari shart. Bu zaxiralar banklarning barqarorligi va to'lov qobiliyatini ta'minlaydi.

Likvidlik: Turli xil resurslar har xil likvidlik darajasiga ega. Talab qilib berilgunga qadar depozitlar yuqori likviddir, muddatli depozitlar va uzoq muddatli qarzlar esa muddatidan oldin olib qo'yish bo'yicha cheklovlarga ega bo'lishi mumkin.

Risk: O'z kapitali va zaxiralar kabi manbalar xavf va yo'qotishlarga qarshi buferni ta'minlaydi. Qarz olish, ayniqsa qisqa muddatli banklararo qarzlar, agar to'g'ri boshqarilmasa, banklarni likvidlik xavfiga duchor qilishi mumkin.

Tijorat banklari resurslarining tuzilishi va xususiyatlarini tushunish ularning moliyaviy salomatligi, risklarni boshqarish amaliyoti va iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasini baholash uchun juda muhimdir. Resurslarni samarali boshqarish banklarga moliya tizimidagi vositachi rolini bajarishga hamda jismoniy shaxslar, korxonalar va iqtisodiyot ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Foydalanilgan manbalar:

1. Abdullaev, A.J., Qayimova, Z.A., Boltaev, Sh.Sh., Narzieva, D.M., 2021. Pul va banklar. O'quv qo'llanma. Durдона nashriyot, Buxoro.
2. Omonov, A.A., Qoraliyev, T.M., 2019. Pul va banklar. Darslik. Iqtisod-Moliya, Toshkent.
3. Ganiyeva, U., 2023. Bank resurslarini shakllantirish va foydalanish. Journal of new century innovations, Toshkent.
4. Abdusamatova, G., 2021. Tijorat banklarida moliyaviy resurslarni samarali boshqarish. Dissertatsiya ishi.